

LEX URSONENSIS

(Szabó Adám Ágoston)

BEVEZETÉS⁴⁷

A *municipium*- és *colonia*alapítások *hispaniai* (és általában *provinciabeli*) kezdetei időben a késő köztársaságkórhoz, személy szerint pedig elsősorban Iulius Caesarhoz köthetők, akinek átfogó jellegű városalapítási tervei voltak a Római Birodalom egész területén (*Asia minor*, *Achaia*, *Gallia* stb.). A *hispaniai* tartományok helyzete azért volt különleges, mert a polgárháború idején a területet Caesar ellenfele, Pompeius tartotta birtokában. A *hispaniai* *Mundánál* került sor a *pompeianus* ellenállás végső letérésére Kr. e. 45-ben. Ezután vonta be a *dictator* a *provinciát* a városalapítási folyamatba.

A településpolitikai törekvések az Ibériai-félszigeten eredményesnek bizonyultak: számos latin jogú helység jött létre ebben az időszakban, amelyeket jórészt id. Pliniustól ismerünk, pl. *Segida Augurina*, *Iliturgi Forum Iulium*, *Oset Iulia Constantia*. Caesar számos települést emelt *municipiumi* rangra, ezek jelentős részének pontos azonosítása azonban nem lehetséges. Jelentős volt a *colonia*alapítások száma is; az a tény, hogy mindenekelőtt a békés déli területeken történtek alapítások, azt mutatja, hogy az átfogó geopolitikai szempontok között elsősorban kereskedelmi lehetőségeket vettek figyelembe. Caesari vagy Caesarra visszamenő városalapítások történtek *Hispania* déli részein, tehát a későbbi *Baeticában* is. Közöttük hozták létre *Colonia Genetiva Iulia Urbanorum* más néven *Colonia Ursonensis* települését, amelyet, mint neve is mutatja, Róma városbeli telepesek számára alapítottak. A polgárháborúk által megviselt, *Ursónak* is nevezett várost őslakos alapokon Róma alapította újjá, a római jog teljességének alkalmazásával.⁴⁸ A korszakban a *provinciabeli coloniák* működési alapelveit római törvényekről mintázott törvényszövegek szerint szervezték meg.⁴⁹ Így jártak el *Colonia Genetiva Iulia Urbanorum* esetében is, amelyet egy jelentős régészeti felfedezés által ismerünk tényszerűen és behatóban: megtalálták bronztablákra vésve a város alapítási törvényét.⁵⁰

⁴⁷ A bevezető alapja: CRAWFORD, M. H.: *Roman Statutes*. London 1996, 393–399.

⁴⁸ BROUGHTON, T. R. S.: *Municipal Institutions in Roman Spain*. *Cah. Hist. Mond.* 9 (1965) 129.

⁴⁹ BROUGHTON 130.

⁵⁰ BÖGLI, H.: *Studien zu den Koloniegründungen Caesars*. Basel 1966, 12–17.

Az eredeti négy táblát, a c-t két darabban, további 12 töredéssel együtt, a dél-spanyolországi Osuna területén belül találták meg. Ma a Madridi Nemzeti Régészeti Múzeumban őrzik. Az a-tábláról van egy másolat is a baltimore-i John Hopkins Egyetem Régészeti Gyűjteményében, amelyet 1880-ban ajánlottak fel eladásra mint egy másik töredékét. 1999-ben régészeti feltárás közben José Ildefonso Ruiz Cecilia és Álvaro Fernández Flores régészek a törvény további töredékeire találtak rá, amelyek a 13–20. *caputokból* tartalmaznak részleteket.⁵¹ A *Lex Irnitana* felfedezése tovább bővítette ismereteinket a töredékekről, és részben a sorrendjükkel kapcsolatos korábbi feltételezéseken is módosított, ahogy egyes rosszabbul olvasható betűk olvasatán is.

A *Lex Coloniae Genetivae*t más néven *Lex Ursonensis*t hagyományosan egy rosszul megfogalmazott és rosszul megszerkesztett dokumentumnak tartják, és ezt gyakran összefüggésbe hozzák a keletkezésének körülményeivel. A törvény ugyanis a Caesar meggyilkolása utáni időszakban készült, ezért számos feltételezés látott napvilágot mind a tényleges alapító személyével, mind a törvény eredeti- vagy mintaszövegével kapcsolatban, mert a kutatók sok helyen utólagos betoldások, módosítások nyomaira bukkantak. Ezáltal nem zárható ki, hogy Iulius Caesar maga csak egy befejezetlen tervet hagyott hátra, amelyet azután Antonius adott és egészített ki.⁵² A betűk stílusa bizonyossá teszi, hogy a szöveg a Flavius-korban (Kr. u. 69–96 között) került bevésésre és kifüggesztésre, amikor más városok is hasonlóan cselekedtek.⁵³ Ez azonban önmagában nem elég ok annak feltételezésére, hogy a szöveget komolyabb mértékben megváltoztatták a két időpont között eltelt évszázad alatt, de valószínűsíthető, hogy a városi hivatalnokok gyakran olvasták a szöveget, még mielőtt azt bevésték volna, és betoldásokat, módosításokat tehettek hozzá.⁵⁴ Helyenként a *caputok* számozása is kérdéses: elképzelhető, hogy utólag adták hozzá a már elkészült szöveghez.⁵⁵ (A számokat általában a *caputok* második sora mellett bal oldalra írták, míg az első sort előlrébb kezdték; de a 98. és a 131. *caputoknál* a sorszám a *caput* utolsó sorának a szövege alatt van).

⁵¹ CABALLOS RUFINO, A.: El descubrimiento y la recuperación de la nueva tabla de la Lex coloniae Genetivae Iuliae. El contexto arqueológico. In: CABALLOS RUFINO, A. (ed.): El nuevo bronce de Osuna y la política colonizadora romana. Sevilla 2006, 35–36.

⁵² Vö. DESSAU, H.: Zu den spanischen Stadtrechten. *Wiener Studien* 24 (1902) (Dessau) 242–246; FREDERIKSEN, M. W.: The Republican Municipal Laws: Errors and Drafts. *Journal of Roman Studies* 55 (1965) 183–198.

⁵³ BROUGHTON 136.

⁵⁴ DESSAU 243–244.

⁵⁵ FREDERIKSEN 192.

Az is megfigyelhető, hogy a 129–131. *caput*okat kisebb betűkkel vésték, egy korábban már kitörölt szöveg helyére. Ennek az az oka, hogy a szöveg véssője eredetileg a 128. *caput* végénél legalább a 130. végének betűit kezdte vésní; valószínűleg azért tévesztett sorokat, mert nem számozta a *caput*okat, ahogy haladt előre. Miután bevészte a 131-est, arra kényszerült, hogy kitörölje azt a 128. utolsó sorával együtt, és bevésse a 129., 130. és 131. *caput*okat a rendelkezésére maradt szűkebb helyre. A korábbi vésetből megmaradtak a nyomai egy „L” betűnek a 130. *caput* hatodik és hetedik sora közt; és egy „A” betűnek a 131. utolsó sorában van egy alárajzolt „farka”, amely esetleg egy „Q” betű maradványa lehet. Más, felirattanilag kevésbé valószínű elképzelés szerint a vésnöknek az adott résznél nem állt rendelkezésére a biztos szöveg, ezért annak helyét üresen hagyta, és utólag kellett beírnia.⁵⁶

Mindenesetre van néhány rész a szövegben, amire úgy tekinthetünk, mint amit az eredeti szöveghez utólag adtak hozzá. Erre a legnyilvánvalóbb példa a 127. *caput*, ahol a „*Baeticae praeirit*” kifejezést toldották be annak a mondatnak a közepére, hogy „*qui provinc(iarum) Hispaniar(um) ulteriorem optinebit*”, így egyszerre anakronizmust és anakoluthont is létrehozva. Az Ibériai-félsziget Caesar idején ugyanis csak két *provinciára* volt osztva, név szerint *Hispania Ulteriorra* és *Citeriorra*; Augustus szervezte át ezt a felosztást, létrehozva *Lusitaniát*, *Hispania Tarraconensist* és *Baeticát*, amelyet az előbbtől az Anas folyó (a mai Guadiana) választott el, az utóbbitól pedig egy határvonal, amely az Anastól a Charidemus-hegységig húzódott.

Maga a szöveg megszerkesztése is meglehetősen gondatlan volt. A leírt intézkedéseket és határozatokat más ránk maradt városi törvények is tartalmazzák némileg eltérő megfogalmazással, ami arra utal, hogy voltak bizonyos állandó motívumok, szófordulatok, amelyeket más, már meglévő városi törvények szövegeiből merítettek, a helyi viszonyoknak megfelelően módosítva azokat, bár az írnok figyelmetlensége folytán néhol olyan szavak és kifejezések is benne maradtak a szövegben, amelyek az adott városra nem vonatkoznak.⁵⁷ A gondatlan szerkesztésre több dolog is utal, amelyek egy része ugyanakkor a megfogalmazás jogi pontosságára való törekvéssel is magyarázhatók:

- szavak, amelyek szigorúan véve szükségtelenek, de amelyek teljesen megfelelnek a római feliratok stílusának, mint a túlzásba vitt „-*que*” (“és”); vagy a második „*ita*” (“így”) a 68. *caput*ban stb.
- szavak, amelyek alapjában szükségtelenek, de nyelvtanilag értelmesek, és az őket megelőző rész összegzéseként szolgálnak: „*qui quem eo iu-*

⁵⁶ DESSAU 244–245.

⁵⁷ FREDERIKSEN 191–192.

dicio ex h(ac) l(ege) condemnari” (124.: “aki őt ebben az ügyben a törvény alapján megvádolta”), *eae mulieres* (133.: “ezek az asszonyok”).

- kifejezések, amelyek feleslegesek, mert egy korábbi kifejezést ismételnék meg, és tévedésből lettek beillesztve, mikor a feliratot megfogalmazták, pl.: „*mag(istratus) petendi c(ausa)*” (132.: “a tiszttség elnyerése céljából”).
- kifejezések, amelyeket egyéni tévedésekkel, hibákkal lehet magyarázni (olykor a szerkesztő, olykor a vésnök részéről)

Az eredeti szöveg módosításának a gyanúja ellenére meg kell jegyezni, hogy a 81. *caput*ban az eskü a köztársaságkori formát tartalmazza, és nem írták felül a császárok nevével; és hogy a 83. és bármelyik másik *caput*ban a *colonia* első évének első *magistratus*aira való hivatkozás mindenütt ugyanaz maradt. Tehát alapvetően nem változtatták meg a törvény szövegét, csak az időközben bekövetkezett változásokhoz való alkalmazkodás végett a szükséges helyeken kiegészítették, kipótolták azt.

Nehéz eldönteni azt a kérdést is, hogy tulajdonképpen ki számít a *colonia* alapítójának. A szöveg egyértelművé teszi, hogy a legfelsőbb hatalom Caesaré volt (66., 106.); de egyes részletek arra utalnak, hogy valaki más végezte az alapítást, jóllehet az ő nevében, és ugyanez az ember rendelkezett azzal a joggal is, hogy a *colonia patronus*ává váljon, valamint *pontifex*eket és *augurokat* nevezzen ki (66., 97.). Vagyis az alapítás kezdeményezője a *dictator* lehetett, de a konkrét feladat végrehajtását egyik emberére bízta – feltehetően a helytartóra –, aki cserébe befolyást nyert a *colonia* felett.

A szöveg egészében véve koherens és érthető struktúrát alkot; mindenesetre kevesebb nehezen értelmezhető rész, önellentmondás van benne, mint más városi törvényeknél (például a *Tabula Heracleensis* esetében) tapasztalható. Mindenekelőtt célszerű összevetni a *Lex Flavia Municipalis*szal. Ennek a fennmaradt része a *magistratusok* hatalmának és jogainak a felsorolásával kezdődik, belefoglalva ezeket a törvényhozás szférájába; ezután a *decuriókról* ír, majd a választásokra tér ki. Ezeket követi az a téma, amit leginkább közigazgatásnak nevezhetünk, egy szakasz a törvényhozás megszervezéséről, egy *caput* a törvény kifüggesztéséről, és egy járulékos rész a *patronusok* hatalmáról azon felszabadított rabszolgák felett, akik „*per magistratum*” nyerték el a polgárjogot. Tehát a rendelkezések elsősorban a közigazgatásra és a törvénykezésre vonatkoznak, különös tekintettel a tiszttségviselőkre, a *decuriotanács* és a népgyűlés jogkörére; és ezeket a témákat az egyes konkrét városok törvényei-

ben is felfedezhetjük.⁵⁸ A hiányzó kategóriák valószínűleg a törvény elején lehetettek.

A *Lex Coloniae Genetivae Iuliae* ránk maradt része szintén a *magistratusok* és a *decuriók* megválasztásáról és a polgárok népgyűléséről szóló részekkel kezdődik, majd (41 teljesen elveszett *caput* után) a *manus iniectio*val folytatódik. További két *caput* a *magistratusok* segédszemélyzetére vonatkozik, majd tisztán vallási tárgyú témákra tér át a 64–72. *caput*okban, amelyet a temetési formák szabályozása egészít ki. Ha a 61. *caput* archaikus eljárása (amely központi fontosságú kérdés, közvetlen átvétel a XII táblás törvényből)⁵⁹ egy vallási szabály kikényszerítésével kapcsolatban tűnik fel a szövegben, megkockáztatható az elgondolás, hogy a szöveg megfogalmazója szerint a *magistratusok* segédszemélyzetének problematikája is ehhez a témához tartozott a *colonia* vallási életében betöltött szerepük miatt.

Természetesen nincs biztos információnk arról, hogy pontosan mi lehetett a szöveg elejéről hiányzó részekben, de valószínű, hogy a *colonia* közigazgatási szervezetének felépítésével, az egyes *magistratusok* és a *decuriók* megválasztásának további szabályozásával, ezek feladatkörével és a föld tulajdonlásával foglalkozott, és – közvetlenül a 61. *caput*ot megelőzően – hogy miért, mikor történhet *manus iniectio*. Az tisztán látszik, hogy a 75. *caput* után az anyag nagyjából aszerint van megosztva, hogy a szerkesztő leginkább a *decuriók*kal foglalkozott (akiknek választását és tevékenységi körét Rómával ellentétben nem a *mos maiorum*, hanem minden esetben központi utasítás szabályozta),⁶⁰ vagy a *magistratusok*kal; és eszerint állította fel a sorrendet. A törvénykezésre vonatkozó anyag nagy része együtt helyezkedik el a töredékes táblán, még ha néhány szerepel máshol is. Amellett is szólnak érvek, hogy a 105. és a 123. *caput*ok mintegy összefoglalják a törvénykezésre vonatkozó részt, és keretet adnak ennek a szakasznak.

Ha a rendszer csak körvonalakban fogadható is el, kézenfekvőnek kínálkozik a magyarázat az egyik legkomolyabb problémára, nevezetesen a *patronusokra* és a vendégbarátokra vonatkozó szabályok megjelenése a 117. és a 130–131. *caput*okban: a szerkesztő az előbbi *caput*ban a *decuriók* hatalmára gondolt, az utóbbi kettőben (más forrásból) a *magistratusok*éra.

Az mindenesetre tisztázott, hogy az e-táblán lévő anyag jelentős része, a 125. *caput*tól kezdve, más forrásból származik, mint az a-c-táblákon lévő:

⁵⁸ BROUGHTON 471.

⁵⁹ FREDERIKSEN 196.

⁶⁰ LANGHAMMER, W: Die rechtliche und soziale Stellung der Magistratus Municipales und der Decuriones. Wiesbaden 1973, 44.

- A *magistratusok* listája úgy van megjelenítve, mint egy éppen kezdődő folyamat, beleértve az *aedilist* is.
- Míg a 73–75. és a 92–93. *caputok* a „*petitio, persecutio*” (“követelés és kereset”) kifejezést használják, addig a 125–126., 128–132. *caputok* az „*actio, petitio, persecutio*”-t (“per, követelés és kereset”).
- A törvénykezési joggal rendelkező *magistratusok* listája eredetileg magában foglalja az *interrexet* is, de ez a szó csak a 130. *caputban* tűnik fel.
- A feleségek témájának feltűnése a 133. *caputban* egy beilleszthetetlen „kirakódarab”.

Természetesen több egybeesés van a mi szövegünk és a *Lex Flavia Municipalis* között is, ezek közül a legfontosabbak:

- 62. *caput*: a *duumvirek* segédzemelete (Lex Flavia 19–20)
- 65, 69.: pénz az áldozatokra (L. F. 77)
- 81.: a *scribák* esküje (L. F. 26)
- 92.: követség küldése (L. F. “F”–“I”)
- 95.: bírósági tárgyalás vezetése (L. F. 89)
- 97., 130.: *patronus*-választás (L. F. 61)
- 101.: hivatalra való alkalmasság (L. F. 54)
- 106.: törvénytelen gyülekezés (L. F. 74)
- 125–127.: ülőhelyek a játékokhoz (L. F. 81)

A szöveg más részei a *decuriótanács* határozatainak érvényességével foglalkoznak, különböző szükséges létszámot szabva meg az egyes ügyekben. Ez azért volt rendkívül fontos, mert gyakorlatilag a *decuriók* tanácsa volt a község legfőbb bírósága és irányító testülete: a tisztviselőknek minden javaslatot, számadást, ítéletet stb. ide kellett benyújtaniuk,⁶¹ és a *decuriók* határozatait minden esetben pontosan végre kellett hajtaniuk.⁶² Az üléseken való megjelenés *munus* volt, polgári kötelesség, amelynek a lehetőségek szerint mindig elég kellett tenni.⁶³ A határozatképesség feltételei többféleképpen változtak, mind a létszám (az összes tanácstag kétharmada, fele, 40, 30 vagy 20 fő), mind a szükséges többség tekintetében (általában egyszerű többség kellett, de a 130. *caputban* ez 75%). A létszám esetében a szöveg kétféle módot használ, hogy elmondja lényegében ugyanazt a dolgot, néha a többségi részvétel, néha az 50 fős részvétel kifejezést használva (ellentétben az ebből a szempontból sokkal egységesebb *Lex Flaviával*). Ez a különbség valószínűleg a források eltérése miatt van, ahonnan a *caputok*at másolták. De a szöveg három alkalommal öt-

⁶¹ LANGHAMMER 188.

⁶² LANGHAMMER 201.

⁶³ LANGHAMMER 203.

venfős létszámot határoz meg, kétszer a szöveg korábbi részeinél, és egyszer a 125–134-ig terjedő részben (az *ordo decurionum* valószínűleg 100 tényleges főből állt). Ebből az következne, hogy ahol 40, 30, 20 fős létszámot ír elő, az szándékos megfontolás eredménye. Az egész sablon ellentétben áll a Kr. e. 67 előtti római létszámelőírásokkal és minimális egyezések vannak utána is, egészen Augustus reformjaiig. A szöveg ellentéte a *venafrumi edictummal* és Ulpianuszal (amelyek kétharmados részvételt írnak elő) megerősíti azt a nézetet, hogy a *Lex Coloniae Genetivae Iuliae* egy Augustus-kor előtti dokumentum, amelyet köztársaságkori anyagok alapján szerkesztettek meg, de egészen Flavius-korabeli bevéséséig kisebb módosításokat és betoldásokat eszközöltek rajta.

FORDÍTÁS

XIII. Akiket *Colonia Genetiva Iuliában duumvir*té vagy *praefectus*szá tesznek vagy választanak,⁶⁴ azok a *duumvirek*, mielőtt bármelyikük hivatalba lépne, állítsanak kezeseket és jelöljék ki egy ingatlanjukat zálognak⁶⁵ a *duumvirek* vagy *praefectusok* előtt, a *decuriók* felügyelete alatt – ha az ügy tárgyalásánál legalább huszonöten jelen vannak –, hogy *Colonia Genetiva Iulia* lakosainak abból a közpénzből, amelyet nekik fognak adni és rájuk bíznak, illetve amit majd beszednek és megkapnak,⁶⁶ a teljes megmaradt részt az utánuk következő *duumvirek*nek vagy *praefectusok*nak a *decuriók* felügyelete alatt rosszindulatú csalás nélkül át fogják adni és arról azok felügyelete alatt számadást fognak tenni.

XIII. Aki *Colonia Genetiva Iuliában decurio*, annak a *colonia* ekével körülszántott területén belül⁶⁷ legyen egy legalább 600 tetőfedőtéglás háza, aki pedig csak közönséges lakos és nem *decurio*, annak egy legalább 300 tetőfedőtéglás háza legyen a *colonia* alapításától számított két éven belül.⁶⁸

⁶⁴ *Facti creatique*: a vezető tisztségviselőket általában választották, de az alapításra való tekintettel az első *duumvirek* vagy az őket helyettesítő *praefectusok* kinevezhetők voltak.

⁶⁵ A tisztségekre való alkalmassághoz szükséges házméretéről. 14. *caput* (a továbbiakban az egyéb hivatkozás nélkül álló számok a *Lex Ursonensis caputjait* jelölik)

⁶⁶ A *duumvirek*, mint a *colonia* fő tisztségviselői, a pénzügyek kezeléséért kizárólagos felelősséggel tartoztak; l. 65, 69, 70–71.

⁶⁷ A város határának ekével való kijelölése az alapítási rítus része volt.

⁶⁸ A megfelelő méretű ház birtoklása nemcsak a személy *coloniához* való kötődését támogatta, hanem szükség esetén zálogul is szolgált; l. 91, *Lex Tarentina* 7–14.

XV. *Colonia Iulia curiā*⁶⁹ a következők: *Iulia, Asinia, Aurelia, Calpurnia, Martia, Albania, Ilia, Troia, Veneria, Camerina, Tituria, Aemilia, Antonia, Hortensia, Acilia, Fabia, Ersilia, Iunia, Valeria, Caecilia, Scribonia, Licinia, Fulvia, Salutaris*. Akit valamelyik *curiā*ba besoroltak, az a megadott *curiā*ban szavazzon, és senki se szavazzon szándékos és rosszindulatú csalással más *curiā*ban a *coloniā*ban. Ha valaki szándékos és rosszindulatú csalással másik *curiā*ban szavaz, *Colonia Genetiva Iulia* lakosainak fizessen [...] *sestertius* bírságot, és ezzel a pénzzel kapcsolatban bárkinek, aki akarja, keresethez és vádemeléshez való joga legyen ezen törvény értelmében, és a *duumvir*nek az ügyben végrehajtáshoz való joga legyen. Továbbá aki szándékos és rosszindulatú csalással másik *curiā*ban szavazott, a következő öt évben nem szavazhat, és a *colonia* tisztségviselői sem engedhetik szavazni.

XVI. [...] lesz, a lakosokat a lehető legméltányosabban ossza be a *curiā*kba [...] a lakosokat írják be (egy *curiā*ba), a hivatalban lévő *duumvirek*nek [...] legyen joguk így cselekedni.

XVII. Ha *Colonia Genetiva Iulia* egyik lakosa a *duumvir* elé járul, és [...] bebizonyítja, hogy méltó és alkalmas a *colonia decuriōi* közé való felvételre,⁷⁰ akkor a *duumvir*, akihez járult, ha a lakos valóban meggyőzte róla, hogy méltó és alkalmas a *colonia decuriōi* közé való felvételre, akiről [...] *Colonia Iulia* [*decuriōi* közé] sorolja, jegyezze és iktassa be, hogy be legyen sorolva, jegyezve és iktatva [...]

XVIII. Akik *Colonia Iuliā*ban *duumviri* tisztséget töltenek be [...] ahogyan lehetséges, hívjanak össze és szervezzenek népgyűlést a *duumvirek* és *aedilisek* választása céljából⁷¹ rosszindulatú család nélkül [...] addig tartsák, amíg [...]

⁶⁹ A római párhuzam pontos megállapítása a *curiā*król szóló ismeretek hiányos volta miatt nem lehetséges; a *coloniā*k rendszerére vonatkozóan a felosztás megfelel az általános gyakorlatnak. Maguk a *curiā*nevek egyértelműen a római-itáliai mitológiából és történelemből lettek kiválasztva, így ezek alapján nem állapítható meg teljes bizonyossággal, hogy vagyoni vagy területi alapon álltak-e fel; a *Lex Flavia Municipalis* 53. például az utóbbira enged következtetni, a vagyonbecslések (*lustrum*) között lévő öt éves intervallum szereplése pedig az előbbire utal, viszont a 14. *caput* nem említi a *decuriōi* és egyszerű polgári kategórián kívül másikat, tehát pontos határokat nem lehet húzni az egyes vagyoni szintek között.

⁷⁰ A *decuriōi* tisztség feltétele a megfelelő nagyságú vagyon és ingatlan (vö. 14) mellett a származás is lehetett, vö. 105, 123–124.

⁷¹ Valószínűleg a 18–19. *caputok* is a *duumvirek* és *aedilisek* választásáról szólnak; az előbbi a választó népgyűlés összehívásáról és lebonyolításáról (vö. 15), utóbbi a tisztségre való pályázásról, a választás érvényességéről és az eredmény dokumentálásáról, ill. kihirdetéséről. Sajnos a 19. *caput* erősen töredékes volta miatt nem lehet megállapítani az esetleges érvényességi feltételeket (résztevők létszáma, megválasztottak

minden egyes felszabadított⁷² és szabad születésű [...] január elsején jelen lesznek és őt [...] így ki lettek nevezve vagy meg lettek választva, azok [...] hatalommal bírjanak, hogy [...] birtokolják és birtokolni fogják [...]

XVIII. Aki *Colonia Genetiva Iuliában* [...] népgyűlést akar tartani, az [...] *Colonia Genetiva Iuliában* népgyűlést akar tartani [...] népgyűlést fog tartani [...] *duumviri* vagy *aedilisi* risztésre pályázni, ahogyan azt helyesnek látja [...] nehogy kevesebb [...] lesznek, amelynek [...] fogadja el és a nyilvános táblákra vezesse fel, és azokat [...] a nyilvános táblákra, az *albumon* [...] amíg az a népgyűlés [...] nehogy valaki mást [...] csak azt, aki ezen törvény értelmében [...] kevésbé sokan nyilvánítják ki [...] jelenteni kell [...] és nem nyilvánítják ki [...] akiket azon törvény által azt [...]

[LXI. Ha valakinek] megítéli (a bíróság), hogy tegye rá a kezét⁷³ az adóra, és ez a kézrátétel egy törvényesen megítélt tartozáson alapul, a fenti személy törvényesen hajthassa azt végre, saját kára nélkül. *Vindex*⁷⁴ az legyen, akit a *duumvir*, vagy más, az igazságszolgáltatás élén álló személy elég vagyonosnak ítél. Ha az adós elmulasztja, hogy *vindexet* állítson, vagy kifizesse a megítélt tartozást, vegye őrizetbe. A civiljog értelmében verje bilincsbe. Ha valaki erővel ellenáll, de mégis elítélik, kétszeres összegre legyen ítélve, és a *colonia* lakosainak ezen kívül 20.000 *sestertius* is fizessen; és ezzel a pénzzel kapcsolatban bárkinek, aki akarja, követeléshez, és a *duumvir*nek vagy más, az igazságszolgáltatás élén álló személynek behajtáshoz és ítélethirdetéshez⁷⁵ való joga legyen.

LXII. Akik csak *duumvirek* lesznek, azoknak a *duumvirek*nek fejenként két-két *lictor*, egy-egy *accensus* [segédhivatalnok], két-két *scriba* [írnok],⁷⁶ két-két *viator* [küldönc], egy-egy *librarius* [levéltáros], *praeco* [kikiáltó], *haruspex* [előjelvizsgáló] és *tibicen* [fuvolás] alkalmazásához legyen joguk és hatalmuk.

személye stb.).

⁷² A felszabadítottak tehát ugyanolyan szavazati joggal rendelkeztek, mint a többi közönséges lakos; a *decuriói* rendhez való viszonyukra l. 105.

⁷³ A *manus iniectio* mint jogi fogalom, már a XII táblás törvényben is szerepel: alapvetően egy szimbolikus cselekmény volt, melynek során az adóra a hitelező „rátette a kezét”, ezzel mintegy hatalma alá vetve azt, így a rabszolgája lett.

⁷⁴ *Vindex*: védő, oltalmazó, jogi értelemben az, aki kezeseként közbeléphetett a vádlott érdekében.

⁷⁵ Az „*exactio iudicatioque*” sorrendje meglepő: a szerkesztő talán egy olyan megállapítással akarta zárni a *caputot*, amely a *magistratus* általános igazságszolgáltatási jogára vonatkozik.

⁷⁶ Az írnokok esküjéről l. 81.

Akik abban a *coloniában* *aedilisek* lesznek, azoknak az *aediliseknek* fejenként egy-egy *scriba*, négy bíborsávós köpennyel övezett közrabszolga, egy-egy *praeco*, *haruspex* és *tibicen* alkalmazására legyen joguk és hatalmuk. Ezeket a *colonia* lakosai közül válasszák ki.⁷⁷ Azoknak a *duumvireknek* és *aediliseknek* hivatali idejük alatt bíborszegélyű tóga, fákllya, viaszgyertya használatára legyen joguk és hatalmuk. Akiket közülük ki-ki *scribaként*, *lictorként*, *accensusként*, *viatorként*, *tibicenként*, *haruspexként*, vagy *praecóként* alkalmaz, azok abban az évben, amelyikben ilyen szolgálatot teljesítenek, mentesek legyenek a katonai szolgálat alól. Azon évek alatt, amíg ők a tisztviselőt szolgálják, akaratuk ellenére ne tegyék őket katonává, ne utasítsák őket erre, ne kényszerítsék vagy vegyék rá őket katonai esküre, ne parancsolják meg, hogy valaki vegye rá őket, ne kérjenek tőlük előzetes kötelezettségvállalást hadi szolgálatra, és ne is parancsolják meg ennek a kérését, csak ha *Itáliában* vagy *Galliában* történnének zavargások. Az ő fejenkénti fizetésük pedig, akik a *duumvireket* szolgálják, ennyi legyen: a *scribáknak* 1.200 *sestertius*, az *accensusoknak* 700 *sestertius*, a *lictoroknak* 600 *sestertius*, a *viatoroknak* 400 *sestertius*, a *librariusoknak* 300 *sestertius*, a *haruspexeknek* 500 *sestertius*, a *praecóknak* 300 *sestertius*. Az *aedilisek* szolgálainak: a *scribáknak* fejenként 800 *sestertius*, a *haruspexeknek* fejenként 100 *sestertius*, a *tibiceneknek* fejenként 300 *sestertius*, a *praecóknak* fejenként 300 *sestertius*. Ők ezt károsodásuk nélkül kaphassák meg.⁷⁸

LXIII. A *duumvirek*, akik először viselik január 1-jéig a hivatalukat, annyi hivatalszolgával bírjanak, amennyi hivatalszolgát ez a törvény fejenként alkalmazni enged. Ezeknek a hivatalszolgáknak annyi legyen a fizetésük,⁷⁹ amennyinek akkor kellene lennie, ha az év negyed részét végigdolgoznák, hogy ameddig dolgoznak, aszerint arányosan kapják meg a fizetésüket; és ezt károsodásuk nélkül kaphassák meg.⁸⁰

LXIII. Akik csak⁸¹ a *colonia* alapítása után *duumvirek* lesznek, a hivatalba lépésüktől számított tíz napon belül terjesszék a *decuriók* elé – mikor azok leg-

⁷⁷ Természetesen ez a megállapítás az említett rabszolgákra nem vonatkozott.

⁷⁸ A *Lex Flavia Municipalis* 73. a *decuriókat* bízta meg azzal, hogy állapítsák meg a hivatalszolgák fizetését. Szövegünkben pontos összegek vannak megállapítva, de a lista nem hibátlan, pl. nincs megállapítva a *duumvirek tibicenjeinek* a fizetése.

⁷⁹ Vö. *Lex Flavia Municipalis* 73.

⁸⁰ Az értelme valószínűleg az, hogy az *apparitoresnek* legalább egynegyed évet kellett szolgálniuk, hogy jogosultak legyenek a fizetésre.

⁸¹ A *quicumque* mutatja, hogy a település vallási naptára minden évben újra meg lett állapítva, tehát minden hivatalba lépő *duumvirnek* végre kellett hajtania a *caputban* szereplő feladatot.

alább kétharmada jelen van –, hogy mennyi és milyen ünnepeket akarnak tartani, és milyen nyilvános áldozatokat akarnak bemutatni, és ezeket ki végezze el. Amit ezekből a *decuriók* jelenlévő része jóváhagy és elhatároz, az legyen törvényes és érvényes, és ezek az áldozatok legyenek a *coloniában* ezeken a meghatározott ünnepnapokon tartva.

LXV. Amely pénzek bírságként, vagy *Colonia Genetiva Iuliát* illető állami bevételként a közpénztárba befolyanak, azokat senkinek se legyen hatalma kivenni, valakinek odaadni, vagy kiosztani, kivéve olyan áldozatokra, amelyeket a *coloniában* vagy valami más helyen a lakosság nevében mutatnak be;⁸² ezenkívül más célra senki se kaphassa meg a pénzt büntetés nélkül; továbbá senkinek se legyen joga és hatalma a pénzzel kapcsolatban előterjesztést intézni a *decuriókhoz*, vagy erről szavazni. Továbbá azt a pénzt, amelyet a *coloniában*, vagy egy más helyen a lakosság nevében való áldozatbemutatásra fordítanak, a *dumvirek* károsodásuk nélkül adják oda és osszák ki, és joguk és hatalmuk legyen ezt cselekedni. Azok, akiknek a pénzt adják, károsodásuk nélkül kapják azt meg.

LXVI. Akiket *Colonia Genetiva* lakosai közül *pontifex*nek, illetve *augurnak* nevezett ki C. Caesar,⁸³ vagy az, aki az ő parancsára a *coloniát* alapította, azok legyenek *Colonia Genetiva Iulia pontifexei* és *augurai*; tartozzanak a *colonia pontifexi* és *auguri collegiumához*, úgy, ahogy minden *coloniában* teljes jogú és jogállású *pontifexek* és *augurok* vannak és lesznek. Továbbá a *pontifexeknek* és *auguroknak*, akik ennek a *collegiumnak* a tagjai, és ugyanígy a fiaiknak is, szent és sérthetetlen mentességük legyen a katonáskodás és a közmunkák alól, ahogyan a római *pontifexeknek* is van és lesz, és minden katonai szolgálatukat teljesítettnek kell tekinteni. Az előjelekre és az ehhez tartozó dolgokra vonatkozóan az *auguroké* legyen az igazságkinyilvánítás és a döntés (joga). Továbbá ezeknek a *pontifexeknek* és *auguroknak* jogukban és hatalmukban álljon bíborszegélyű tógát viselni azokon a nyilvános játékokon, amelyeket a tisztviselők szerveznek, és azokon a nyilvános áldozatokon, amelyeket ők maguk mutatnak be *Colonia Genetiva Iuliában*, és ezen *pontifexeknek* és *auguroknak* legyen joguk a játékokat és a gladiátorjátékokat a *decuriók* között megtekinteni.⁸⁴

⁸² A szakrális célokra kijelölt pénzüsszegek tekintetében l. 69–71, *Lex Flavia Municipalis* 77.

⁸³ Caesarnak a *colonia* alapításában játszott szerepéről l. a Bevezetést.

⁸⁴ A játékok, gladiátorjátékok és egyéb látványosságok esetén pontosan szabályozták a kiváltságos csoportok (*pontifexek*, *decuriók*, helyi és római *magistratusok* stb.) számára fenntartott ülőhelyek biztosítását, vö. 125–127; *Lex Flavia Municipalis* 81.

LXVII. Az a *pontifex*, illetve *augur*, akit *Colonia Genetiva Iuliában* e törvény hatályba lépése után az elhunyt, illetve elítélt tag helyére a *pontifexek* vagy *augurok* testületébe ennek a törvénynek megfelelően megválasztanak, vagy kineveznek, az a *pontifex* vagy *augur* legyen tagja a *pontifexi* vagy *auguri* testületnek *Colonia Genetiva Iuliában*, úgy, ahogy minden *coloniában* teljes jogú és jogállású *pontifexek* és *augurok* vannak és lesznek. Senki se tegyen be, válasszon be vagy nevezzen ki a *pontifexi collegiumba* senkit, csak ha kevesebb mint három⁸⁵ *pontifex* él *Colonia Genetiva Iuliában*. Senki se tegyen be, válasszon be vagy nevezzen ki az *auguri collegiumba* se senkit, csak ha kevesebb mint három *augur* él *Colonia Genetiva Iuliában*.

LXVII[I]. A *duumvireknek* vagy a *praefectusnak* úgy kell ennek a törvénynek megfelelően a *pontifexekről* és *augurokról* szóló választást vezetniük és kihirdetniük, ahogy ez a törvény a *duumvirek* választását, kinevezését és pótlólagos megválasztását előírja.

LXIX. Akik a *colonia* alapítása után először lesznek *duumvirek*, a hivatalviselésük ideje alatt, akik pedig később lesznek *Colonia Iuliában duumvirek*, azok a hivatalbalépésüktől számított 60 napon belül terjesszék a *decuriók* elé – amikor azok legalább 20-an jelen vannak –, hogy annak a *redemptornak*⁸⁶ vagy *redemptoroknak*, aki vagy akik azokat a dolgokat vették bérbe, amelyekre az áldozatokhoz és a vallási szertartásokhoz szükség van, a bérleti szerződésnek megfelelően adják oda és fizessék ki a pénzüket. Ne terjesszen senki egyéb javaslatot a *decuriók* elé és a *decuriók* egyik határozatát se hajtsák végre az előtt, hogy a bérleti szerződésnek megfelelően a pénzt a *redemptoroknak* kiosztották és odaadták volna a *decuriók* határozata értelmében, hogyha közülük legalább 30-an jelen voltak az erről szóló határozathozatalnál.⁸⁷ Amennyit döntöttek, a *duumvirek* annyit adjanak oda és fizessenek ki a *redemptornak* vagy *redemptoroknak*, feltéve, hogy nem abból a pénzből vennének vagy osztanak ki, amelyet ezen törvény értelmében a lakosok nevében a *coloniában*, vagy valami más helyen bemutatandó áldozatokra kell fordítani.

[L]XX. Minden *duumvir* – kivéve azokat, akik ezen törvény hatályba lépése után először töltik be ezt a tisztséget – a *decuriók* jóváhagyásával hivatali ideje alatt

⁸⁵ A *pontifexek* és *augurok collegiumának* legfeljebb háromfős létszáma valószínűleg a település nagysága miatt ekkora.

⁸⁶ Vállalkozó, aki valamely nyilvános munka elvégzését bizonyos kikötött összeg fejében elvállalta (vö. Cic. *Phil.* 9.7); vagy aki állami jövedékeket bizonyos évi összegért haszonbérbe vett (vö. *manceps*).

⁸⁷ *Dum ne minus XXX assint*: a határozatképességhez szükséges legkisebb létszám különbözik a korábbtól; felvetődik a kérdés, hogy az ott említett húszas létszám nem tévedés-e a harminc helyett.

rendezzen gladiátorjátékokat vagy színjátékokat⁸⁸ *Iuppiter, Iuno, Minerva*,⁸⁹ valamint az istenek és istennők tiszteletére, négy napnyi hosszúakat, amennyiben lehetséges, a napok nagyobbik részét kitöltve. Ezekre a játékokra és ezekre a gladiátorjátékokra mindegyikük legalább 2.000 *sestertiust* áldozzon a saját vagyonából, és a közpénzből mindkét *duumvir* vehessen ki a károsodása nélkül fejenként 2.000 *sestertiust*, amíg nem abból a pénzből vennének vagy osztának ki, amelyet ezen törvény értelmében a köz nevében a *coloniában*, vagy valami más helyen bemutatandó áldozatokra kell fordítani.

LXXI. Minden *aedilis*⁹⁰ a hivatalviselése alatt rendezzen gladiátorjátékot vagy színjátékokat *Iuppiter, Iuno* és *Minerva* tiszteletére, amelyek három napig tartanak és a napok nagyobbik részét töltsék ki, amennyiben lehetséges; és egy napig *Venus*⁹¹ tiszteletére a *circusban*, vagy a *forumon*. Erre a célra mindegyikük áldozzon a saját pénzből legalább 2.000 *sestertiust*, és a kincstárból minden egyes *aedilis* vehessen ki 1.000 *sestertiust*, amelynek az odaadásáról és kiosztásáról a *duumvir*, vagy a *praefectus* gondoskodjon,⁹² és ezt károsodásuk nélkül kaphassák meg.

LXXII. Amennyi pénzt adomány címén a templomoknak adtak és oda bevitték: amennyi pénz megmaradt azokból az áldozatokból, amely áldozatokat ezen törvény értelmében bemutatnak annak az istennek vagy istennőnek, akié a templom: senki se merje sem cselekedettel, sem paranccsal, sem közbelépéssel⁹³ megakadályozni, hogy ezt a pénzt annak a templomnak a javára elköltsék, amelyiknek adomány címén ajándékozták és adományozták; továbbá senki se használja fel ezt a pénzt más célra, és ne is eszközölje ki, hogy más célra használják.

LXXIII. Senki se vigyen be a város, illetve *colonia* ekével kijelölt falai közé emberi holttestet, ott ne temessen, hamvasszon, halottnak emlékművet ne építsen. Ha valaki ezzel ellenkezően cselekszik, az *Colonia Genetiva Iulia* lakosainak fizessen 5.000 *sestertius* büntetést, és ezzel a pénzzel kapcsolatban bárkinek,

⁸⁸ Ez és a következő bekezdés tanúskodnak először a szövegben arról a kötelezettségről, hogy a *duumvireknek* és az *aediliseknek* a saját pénzükből játékokat kellett szervezniük, vö. *Lex Tarentina* 36–37; de a *municipiumok*nak a szövetséges háború után lefektetett általános szabályzatai is valószínűleg már tartalmazták a kötelezettséget.

⁸⁹ Mint a „*capitoliumi* triász” tagjai, a római vallásban kiemelkedtek a többi isten és istennő közül.

⁹⁰ A 70. *caput* elejének megfelelő szöveg hiánya elképzelhetővé teszi, hogy a *colonia* első évének *magistratusai* között nincs *aedilis*.

⁹¹ *Venus* a *gens Iulia*, tehát az alapító Caesar ősenek is számított.

⁹² Az *aedilisek* mint a *duumvirnek* vagy *praefectus*nak alárendelt *magistratusok* pénzt is csak az ő felügyeletükkel vehettek ki a kincstárból.

⁹³ *Intersessio*: jogi tiltakozás, óvás.

aki akarja, követeléshez, keresethez és behajtáshoz⁹⁴ való joga legyen. Amit pedig már felépítettek, annak lerombolásáról a *duumvirek*, vagy az *aedilisek* gondoskodjanak. Ha ennek ellenére egy halottat hoznak és tesznek oda, engeszteljék ki, ahogy kell.

LXXIV. Senki se építsen új halottégető házat, ahol emberi holttestet még nem hamvasztottak el, 500 lépésnél közelebb a városhoz. Aki ezzel ellenkezően cselekszik, 5.000 *sestertius* bírságot fizessen *Colonia Genetiva Iulia* lakosainak, és ezzel a pénzzel kapcsolatban bárkinek, aki akarja, ezen törvény értelmében követeléshez és keresethez való joga legyen.

LXXV. Senki se tegyen fedetlenné, pusztítson el, vagy romboljon le *Colonia Iulia* városában egy épületet se,⁹⁵ kivéve, ha a *duumvirek* jóváhagyásával kezet állít, hogy újjá fogja építeni vagy ha a *decuriók* határozzák ezt el, mikor legalább 50-en tanácskoznak erről. Aki ezzel ellenkezően cselekszik, fizessen *Colonia Genetiva Iulia* lakosainak annyi bírságot, amennyit az épület ért, és ezzel a pénzzel kapcsolatban bárkinek, aki akarja, ezen törvény értelmében követeléshez és keresethez való joga legyen.

LXXVI. Senki se birtokoljon *Colonia Iulia* városában háromszáz tetőfedőtég-lánál nagyobb fazekasműhelyt, vagy téglagyárat.⁹⁶ Ha valaki birtokol ilyen, úgy az az épület és a hely *Colonia Iulia* köztulajdona legyen, és bárki, aki *Colonia Iulia* igazságszolgáltatásának élén áll, fizessen be a kincstárba rosszindulatú család nélkül az épületből befolyó haszon értékének megfelelő pénzüsszeget.⁹⁷

LXXVII. Ha a *duumvir* vagy *aedilis* a köz javára bármilyen utat, árkot, vagy csatornát akar készíteni, ásni, átalakítani, építeni vagy megerősíteni⁹⁸ *Colonia Iulia* határai között, és ezzel nem követ el jogsértést magánemberek ellen, tesse azt meg.⁹⁹

LXXIIX. Minden közút, útvonal, amely a *coloniának* juttatott határok között volt és van, és amely határvonal, út, vagy útvonal¹⁰⁰ ezeken a földeken volt, van és lesz, az az út, határvonal és útvonal köztulajdonban legyen.

⁹⁴ Magánember bizonyára nem rendelkezett az *exactio* (behajtás) jogával. A vésnök valószínűleg eltévesztette a szót az *ex [h]ac [lege]* (ezen törvény értelmében) helyett.

⁹⁵ A *caput* témájára vonatkozóan l. *Lex Flavia Municipalis* 62.

⁹⁶ Kérdés, hogy a téglaszám magának a műhelynek a méretét határozza-e meg (vö. 14.), vagy arra vonatkozik az utasítás, hogy korlátozza a téglagyártást.

⁹⁷ Vagyis a köztulajdonná lett épületet a nevezett tisztviselők eladták, bérbe adták stb. és az ebből befolyó hasznot kellett a kincstárba befizetniük.

⁹⁸ Vö. *Lex Flavia Municipalis* 82.

⁹⁹ A *caput* csaknem ugyanúgy fogalmaz, mint a *Lex Tarentina* 39–42.

¹⁰⁰ A *viae* és *itiner*a ismétlésének oka valószínűleg az, hogy határvonalként is szolgáltak.

LXXIX. Amely folyók, patakok, források, tavak, gyógyforrások, állóvizek és mocsarak, amelyek a *colonia* lakosainak kiosztott földeken vannak, azokhoz a patakokhoz,¹⁰¹ forrásokhoz, tavakhoz, gyógyforrásokhoz, állóvizekhez és mocsarakhoz való hozzáférés, szállítás és kimerés joga ugyanúgy azoké legyen, akik azt a földet bírják és birtokolják, ahogy azoknál is így volt, akik ezt a földet korábban bírták és birtokolták. Ezenkívül azoknak, akik ezt a földet bírják, birtokolják, illetve a jövőben bírní vagy birtokolni fogják, jogukban és hatalmukban álljon, hogy a vízhez hozzájussanak.

LXXX. Amely közfeladatokat a *coloniában* a *decuriók* döntése értelmében valakinek bérbe adtak: az a személy, akinek a feladatot bérbe adták, mutasson be számadást¹⁰² a *decuriók*knak az említett feladatról, a feladat befejezése vagy a feladat abbahagyása után 150 napon belül, rosszindulatú csalás nélkül, ahogyan ez lehetséges lesz.

LXXXI. Akik csak *colonia Iulia duumvirei*, vagy *aedilisei* lesznek, minden olyan *scribájukat*, akik a közpénzeket kezelik és a lakosok számadásait vezetik, mielőtt a számadásokat vezetnék, kötelezzék eskütételre¹⁰³ egy nyilvános gyűlésen, fényes nappal, a vásár napján, a *forumon Iuppiterre* és a *Penates* istenekre,¹⁰⁴ hogy őrizni fogják a *colonia* közpénzeit, és helyesen fogják vezetni a számadásokat, ahogy azt helyesnek látják, rosszindulatú csalás nélkül, és nem fognak az iratokban szándékos hamisítást elkövetni rosszindulatú csalással. Amely írnok így esküdött, azt vegyék jegyzékbe, aki pedig nem esküdött így, az ne vezesse a számadásokat, és ne kapja meg az ezért járó pénzt és fizetést.¹⁰⁵ Aki nem teteti le az esküt, fizessen 5.000 *sestertius* büntetést és ezzel a pénzzel kapcsolatban bárkinek, aki akarja, ezen törvény értelmében követeléshez és keresethez való joga legyen.

LXXXII. Amely földeket, erdőket és épületeket *Colonia Genetiva Iulia* lakosainak közös használatára kiosztottak és kiadtak, azokat a földeket és erdőket¹⁰⁶ senki se adja el, vagy adja bérbe öt évnél hosszabb időre, és ne terjesszen semmit se ilyen ügyben a *decuriók* elé, és ne eszközöljön ki olyan *decuriói* határozatot, amely ezeket a földeket és erdőket eladná vagy más időtartamra adná bérbe. Ha valamilyen módon mégis eladásra kerülnének, attól még éppen úgy

¹⁰¹ A vésnök vagy írnok kifejejtette a felsorolásból a *fluvios*t.

¹⁰² A számadás bemutatását illetően vö. *Lex Tarentina* 24–25, amely sokkal szigorúbb.

¹⁰³ A *scribák* esküjére vonatkozóan bővebben l. *Lex Flavia Municipalis* 73.

¹⁰⁴ A római ház és a család istenei; de az államnak is voltak *Penates* istenei, *Vesta* kultuszához kapcsolódva. A köztársaságkori esküformulákban mindig *Iuppiter* és a *Penates* szereplnek; a császárokra való eskütételhez l. *Lex Flavia Municipalis* 73.

¹⁰⁵ L. 62.

¹⁰⁶ A vésnök vagy írnok kihagyta az *ea aedificia*t (épületeket).

*Colonia Genetiva Iuliá*hoz tartozzanak. Aki ezen dolgok hasznát élvezi, amennyit elmondása szerint megvett, azért ekealjanként¹⁰⁷ és évenként fizessen *Colonia Genetiva Iulia* lakosainak 100 *sestertiust*, [és ezzel a pénzzel kapcsolatban bárkinek, aki akarja, ezen törvény értelmében követeléshez és kereset-höz való joga legyen.]

[XCI. Ha valakit ezen törvény értelmében *Colonia Genetiva Iulia decuriójává*, *augurává*, vagy *pontifexévé* tesznek vagy választanak], és 5 éven belül a *coloniának* ez a *decuriója*, *augura*, vagy *pontifex* nem fog birtokolni olyan lakóhelyet a *colonia* városában (*oppidum*), illetve attól legfeljebb egy római mérföldre, amely megfelelő zálogot jelentene, az a személy a *coloniában* ne legyen *decurio*, *augur*, vagy *pontifex*, és a *colonia duumvirei* töröltessék ki a nevét a *decuriók*, vagy a papok névjegyzékéből, ahogy azt helyesnek látják; és ezt a *duumvirek* károsodásuk nélkül tehessek meg.

XCII. A *duumvirek*, illetve akik tisztséget viselnek a *coloniában*,¹⁰⁸ terjesszék a közösség nevében elküldendő követek¹⁰⁹ ügyét a *decuriók* elé – mikor a *colonia decurióinak* nagyobb része jelen van –, és amit a jelenlevők többsége határoz, az legyen jogos és törvényes. Ha pedig el kell küldeni a követséget, ahogy ezen törvény és a *decuriók* ezen törvény értelmében hozott határozata megkívánja, de nem megy el, akit kiválasztottak, akkor ez a személy maga helyett abból a rendből¹¹⁰ állítson helyettest úgy, ahogyan a *decuriók* határozata vagy ezen törvény alapján állítani kell. Ha ezt nem teszi meg, egyenként annyiszor fizessen 10.000 *sestertius* büntetést a *colonia* lakosainak, ahányszor elmulasztotta ezt megtenni, és ezzel a pénzzel kapcsolatban bárkinek, aki akarja, követeléshez és kereset-höz való joga legyen.¹¹¹

XCIII. Akit a *colonia* alapítása után *duumvir*té választanak, vagy akit a *duumvir* a *colonia* törvénye értelmében *praefectus*ként hátrahagy, az köztulajdonban álló helyet illetően, vagy köztulajdonban álló helyért se *redemptortól*, se haszonbérletől,¹¹² se kezesétől, ne kapjon, ne fogadjon el ajándékot, adományt, fizetséget vagy bármit, és ne eszközölje ki, hogy abból valami magának vagy a

¹⁰⁷ *Iuga*: két ökörrrel egy nap alatt felszántható földterület, a régióban általánosan alkalmazott mértékegység volt, vö. Varro *De re rustica* 1.10.1.

¹⁰⁸ *Quicumque*: valószínűleg arra az esetre vonatkozik, ha *praefectus* áll a *colonia* élén

¹⁰⁹ Vö. *Lex Flavia Municipalis* G; különösen a követi tisztség vállalásának beosztásáról.

¹¹⁰ *Ex eo ordine*: kétségkívül a határozathozatali joggal rendelkező *decuriókra* vonatkozik.

¹¹¹ A vésnök vagy írnok valószínűleg kihagyta az *ex hac lege* (ezen törvény értelmében) kifejezést.

¹¹² *Ab redemptore mancipie*: a szavak rokon értelműek, vö. 69.

hozzátartozóinak jusson. Aki ezzel ellenkezően cselekszik, fizessen 20.000 *sestertius* bírságot *Colonia Genetiva Iulia* lakosainak, és ezzel a pénzzel kapcsolatban bárkinek, aki akarja, követeléshez és keresethez való joga legyen.¹¹³

XCIII. Senki se szolgáltatson igazságot, vagy rendelkezzen igazságszolgáltatási joggal a *coloniá*ban, csak a *duumvirek*, vagy akit a *duumvir praefectus*ként hátrahagyott, vagy az *aedilisek*,¹¹⁴ ahogy e törvény alapján lennie kell. Továbbá senki se eszközölje ki katonai vagy polgári hatalom alapján, hogy a *coloniá*ban igazságot szolgáltatson valaki, aki ezen törvény alapján igazságszolgáltatási joggal nem rendelkezik.

XCV. Abban az esetben, ha esküdtbírákat¹¹⁵ neveznek ki, de azok nem hirdetnek ítéletet a számukra meghatározott napon, akkor a *duumvir* vagy a *praefectus*, amikor erre az ügyre kerül a sor, kötelezze megjelenésre a bírókat, valamint az al- és felperest, és tűzzenek ki egy meghatározott napot a megjelenésre, amíg az ügyben ítélet nem születik; és intézze úgy, hogy az azt követő 20 napon belül hirdessenek ítéletet, ahogy a bírókat kiválasztották és megparancsolták nekik az ítélethirdetést, ahogy azt helyesnek látják. Továbbá az ügyben tanúságtételre szólíthatnak fel a köz nevében a lakosok és a betelepültek¹¹⁶ közül legfeljebb 20 személyt, akiket az választhat ki, aki az ügyben meggyőzni akar.¹¹⁷ Akiket így kijelöltek tanúságtételre, és a tanúságtevők között szerepel a nevük, azoknak gondoskodjon a tárgyaláson való jelenlétéről. Gondoskodjon róla, ahogy azt helyesnek látja, hogy bárki, aki tud vagy hallott valamit a vizsgált ügyről, tanúvallomást tehessen, amíg az adott ügyben nem utasít 20-nál több embert tanúságtételre. Ne kényszerítsen senkit akarata ellenére tanúságtételre, akinek veje, apósa, mostohaapja, mostohafia, *patromusa*, felszabadítottja, vagy unokatestvére az a személy, akinek az ügyét vizsgálják, illetve vérrokonság vagy sógorság révén még közelebbi kapcsolatban áll vele. Ha a *duumvir* vagy *praefectus*, aki a lakosok nevében pert indított az ügyben, nincs jelen (mivel

¹¹³ A vésnök vagy írnok valószínűleg kihagyta az *ex hac lege* (ezen törvény értelmében) kifejezést.

¹¹⁴ Az *aedilisek* törvénykezési jogára vonatkozóan l. *Lex Flavia Municipalis* 19.

¹¹⁵ *Recuperatores*: döntőbírók, akiket a peres felek választottak ki oly módon, hogy az előre közétett listáról felváltva utasítottak el (*reicere*) egy-egy személyt, míg végül az az 5, 7 stb. személy maradt, akik minkét félnek a leginkább megfeleltek.

¹¹⁶ *Incolae*: olyan személyek, akik a *coloniá*ban laktak, de nem rendelkeztek helyi polgárjoggal.

¹¹⁷ *Is qui rem quaereret*: itt kivételesen a vádló; „quaerere” = meggyőzni. A vádlottnak volt esélye arra, hogy a tanúi önként meg fognak jelenni (l. Quintilianus 5.7.9): ezekre vonatkozik a *quique in testimonio dicendo nominati erunt*. Ők nem számitottak bele abba a húsz főbe, akiket tanúságtételre lehetett utasítani (*testimonium dicere cogantur*).

súlyos beteg, törvényszéki megjelenésre kötelezett, vagy tárgyaláson, áldozatbemutatáson, családi temetésen, halotti ünnepen van, amely miatt nem tud megjelenni; illetve a római nép tisztségviselői és hatalma tartják vissza): abban az esetben ez a törvény nem teszi kötelezővé, hogy az ő távollétében annak az ügyében, akinek a tárgyalását vezeti, bírákat válasszanak vagy utasítsanak vissza,¹¹⁸ vagy az ügyet eldöntsék. Ha egy magánszemély vezeti a pert, és nincs jelen, mikor az ügyben ítélni kellene, és a *duumvir* vagy a *praefectus* ellenőrzése mellett nem igazolja magát olyan okokkal, amelyek miatt nem lehet megjelenni (vagyis hogy súlyos beteg, törvényszéki megjelenésre kötelezett, vagy tárgyaláson, áldozatbemutatáson, családi temetésen, halotti ünnepen van, illetve a római nép tisztségviselői és hatalma tartják vissza): akkor azokban az ügyekben, amelyeknek a törvény szerint a vizsgálata folyik, ne hozhasson intézkedéseket.¹¹⁹ Ebben az ügyben ugyanúgy folyjon le a törvénykezés és a tárgyalás, mintha sem bírákat nem választottak volna, sem esküdtbírák nem lettek volna kinevezve.

XCVI. Ha a *colonia* egyik *decurio*ja egy *duumvir*től vagy *praefectus*tól azt kéri, hogy terjessze a *decurio*k elé, hogy hogyan kell közpénzzel, pénzbírsággal, büntetéssel,¹²⁰ közösen használt helyekkel, közföldekekkel, középületekkel kapcsolatban vizsgálatot tartani és ítélni:¹²¹ akkor a *duumvir*, vagy aki az igazságszol-

¹¹⁸ Vö. *Lex Flavia Municipalis* 88.

¹¹⁹ Az indokok ugyanazok hivatalos és magánszemélyek esetén is. Előbbi esetben valószínűleg, utóbbi esetben biztosan megbukott a vád, ha nem volt megfelelő indok a távolmaradásra. A különbségek a következők: (1) Egy *magistratus* szavát elfogadták önmagában, de egy magánszemélynek igazolnia kellett magát egy *magistratus* segítségével. (2) Egy *magistratus* indokolt távolmaradása esetén el sem indult az eljárás, egy magánszemély távollétében az egész folyamat végrehajtása bizonytalanává vált.

A második pont bővebb magyarázatot igényel. Az a kifejezés, hogy *quo magis... recuperatores sortiantur reiciantur res iudicetur* az egész eljárást leírja, és úgy tűnik, azt akarja kifejezni, hogy mindent le kell állítani, ha a *magistratus* megfelelő indokkal van távol. Valószínűleg nem azt mondja ki, hogy az eljárást megszüntessék, annak bármely fázisában járnak is, mert akkor az egyes szavak közé kellene egy „-ve” toldalék. A szabály vélhetőleg megengedi, hogy a *magistratus* ügy folytassa az ügy intézését, mintha semmi sem történt volna. Az mindenesetre biztos, hogy egy *magistratus* viszonya a *recuperatores*hez sokkal távolabbi, mint a *iudices*hez egy *quaestio* esetén.

Az utolsó négy sor egyértelművé teszi, hogy az egész ügy elbukott, ha egy *privatus* maradt el megfelelő indok nélkül. Ha megfelelő indokkal maradt távol, bizonyára megengedték neki a halasztást. Különösen fontos volt, hogy a nép javára történő per esetén, amelyet egy magánszemély távolléte szakított meg, ez a (talán előre megbeszéli) távollét nem akadályozta meg, hogy egy másik személyt vonjanak be az ügy lebonyolításába.

¹²⁰ *Multis poenisque*: a bírságokból és büntetésekből származó jövedelemről van szó.

¹²¹ A *capui* feltételezi, hogy a *decurio*k bíróságot állítanak fel (vö. 102), a római *quaestio* mintájára. Vö. *Lex Flavia Municipalis* „A” *rubrica*.

gáltatás élén áll,¹²² ebben az ügyben az első lehetséges napon kérje ki a *decuriók* véleményét, és gondoskodjon róla, hogy a *decurióknak* határozata szülessen erről – ha a *decuriók* nagyobb része jelen van, mikor erről tanácskoznak. Ahogy a jelenlévő *decuriók* nagyobbik része határoz, az legyen törvényes és jogos.

XCVII. Se *duumvir*, se más hatalommal rendelkező személy¹²³ ne tegye és a *decuriók* elé se bocsássa, és ne intezze úgy, hogy a *decuriók* olyan értelmű határozatot hozzanak, hogy bárki is a *colonia* lakosainak *patronusa* legyen,¹²⁴ vagy akként legyen kiválasztva, kivéve azt, akinek a Iulius-féle törvény értelmében joga van a lakosoknak földet adni és kijelölni, és azt, aki a *coloniát* alapította, valamint annak fiait és utódait, kivéve, ha a jelenlévő *decuriók* többségének szavazótáblával hozott szavazata alapján [mást kell patronussá választani] – ha legalább 50-en vannak, mikor ezt a kérdést tárgyalják. Aki ezzel ellenkezően cselekszik, az fizessen 5.000 *sestertius* bírságot a *colonia* lakosainak, és ezzel a pénzzel kapcsolatban a *colonia* bármely lakosának, aki akarja, követeléshez való joga legyen.¹²⁵

XCVIII. Ha a *colonia decuriói* egy építkezés¹²⁶ végrehajtását elhatározzák – ha az ügy megtárgyalása idején a nagyobb részük jelen volt –, akkor ezt az építkezést végezzék el, feltéve, hogy évente minden felnőtt férfinak legfeljebb öt, továbbá ígás munkára legfeljebb három napot szabnak meg.¹²⁷ Ezeket az építkezéseket a *decuriók* határozata értelmében az éppen hivatalban levő *aedilisek* vezessék.¹²⁸ Ahogy a *decuriók* elhatározták, úgy szervezzék az építkezést, de akarata ellenére senkit se kényszerítsenek az építkezésre, aki 14 évesnél fiatalabb, vagy 60 évesnél idősebb.¹²⁹ Aki a *coloniában*, vagy a *colonia* határain belül lakóhellyel, vagy háztartással rendelkezik, de nem a *colonia* lakosa, az is lakosként teljesítse a feladatot.¹³⁰

¹²² *Quique... praerit*: itt csak a *praefectust* jelenti.

¹²³ Bizonytalan, hogy itt csak a *praefectusról* van szó, vagy az *aedilisekről* is.

¹²⁴ Hasonló téma tűnik fel a 130–131. *caputok*ban.

¹²⁵ Vö. *Lex Flavia Municipalis* 61, 10.000 *sestertius* büntetéssel.

¹²⁶ Vö. *Lex Flavia Municipalis* 83.

¹²⁷ Az *operae* ugyanazok maradnak, de az igával végzett munka öt napra nő a *Lex Flavia Municipalis*ban.

¹²⁸ Az *aediliseknek* és másoknak, akiknek a költségén zajlanak az *operae*, a *Lex Flavia Municipalis*ban joguk van zálogot követelni és bírságot kiszabni.

¹²⁹ A *Lex Flavia Municipalis* alsó határnak 15, a felső határnak 60 évet szab meg.

¹³⁰ A *Lex Flavia Municipalis* fogalmazása kimondottan magában foglal minden polgárt és *incolát*, illetve mindenkit, aki a településen él vagy tulajdonnal rendelkezik; itt a szándék valószínűleg az, hogy másokat is *incolaként* kezeljenek, l. még 103.

- XCVIII. Amely közös használatú vizeket *Colonia Genetiva Iulia* városába (*oppidum*) vezetnek, azokkal kapcsolatban az éppen hivatalban lévő *duumvir*¹³¹ terjessze a *decuriók* elé – mikor azok legalább kétharmada jelen van –, hogy mely földeken keresztül lehessen vezetni a vizet. Amerre a jelenlevő *decuriók* nagyobb része a vizet átvezetni rendeli, arra vezessék, ha nem áll ott épület, amelyet nem e célból emeltek; és senki ne akadályozza a víz átvezetését.
- C. Ha egy lakos magánterületen akarja a felesleges vizet elvezetni, és ezért a *duumvir*hez járul és kérvényezi, hogy terjessze azt a *decuriók* elé, akkor a megkért *duumvir* terjessze azt a *decuriók* elé – ha legalább 40-en jelen vannak. Ha a jelenlevő *decuriók* nagyobb része engedélyezi a felesleges víz magánterületen való elvezetését, legyen joga és hatalma így rendelkezni a vízzel, amennyiben nem sérti egy magánember jogait sem.¹³²
- CI. Aki a tisztviselő- vagy helyettes tisztviselő választási gyűlést¹³³ vezeti, az a személy a gyűlésen egy *tribus*¹³⁴ nevében se fogadja el olyan személy jelölését, ne hirdesse ki olyan személy megválasztását, vagy parancsolja meg olyan személy megválasztásának a kihirdetését, aki olyan helyzetben van, ami miatt e törvény értelmében a *coloniá*ban azt a személyt nem lehet *decurió*vá kinevezni, vagy azzá választani, illetve nem lehet a *decurió*tanács tagja.
- CII. Ha egy *duumvir* vizsgálatot tart, vagy tárgyalást vezet¹³⁵ ezen törvény értelmében, amely tárgyalásnak egy nap alatt való lefolytatását nem írja elő a törvény, akkor a nap I. órája előtt és a II. órája után¹³⁶ ne folytasson vizsgálatot és ne tartson tárgyalást. Ez a *duumvir* a vádlók esetén a fővádlónak 4 órát, az

¹³¹ Figyelemreméltó, hogy a *duumvir* mellett sem itt, sem a következő *caput*ban nem tűnik fel a *praefectus*.

¹³² *Sine privati iniuria*: vö. 77.

¹³³ A tisztviselés követelményei ugyanazok voltak, mint a *decurió*ság feltételei, vö. 14, 17–19. A *caput* valószínűleg hasonló volt a *Tabula Heracleensis* 126–129-hez, de kronológiailag egy korábbi periódusból származott.

¹³⁴ *Pro tribu*: a *curia* kifejezés, amely általános a birodalom korszakában, ha egy alávetett településen zajló választásokról van szó (l. *Lex Flavia Municipalis* "L." rubrica, *Lex Tarentina* 15) nem szerepel itt, amiből két dologra következtethetünk: (1) a szövetségünk egy korábbi időszakból származik; (2) a *tribusok* megmaradtak a római *coloniá*kban, egészen a köztársaságkor végéig.

¹³⁵ Az *Ursó*ban tartott *quaestiones*ről l. 96. Az olyan kifejezések, mint *accusator*, *nominis delatio* és *subscriptores* közvetlenül Rómából lettek átvéve. Az *actio prima* és *actio secunda* rendszere egyrészt az elsődleges és másodlagos vádlókra vonatkozik, másrészt szerepel több, Kr. e. 2. század végi törvénykezési dokumentumban; a *caput* viszont későbbi ennél az időpontnál, valószínűleg a szövetséges háború után elsőként alapított *municipiumok* idejéből származik.

¹³⁶ A római időszámítás szerint egy 24 órás nap a nappal és az éjszaka 12–12 órájára volt felosztva, tehát a nap I. órája a *napkelte* utáni első órát jelenti.

alárendelt vádlóknak fejenként 2 órát adjon a vádbeszédre. Ha egy vádló a saját idejéből valamennyit átenged a másíknak, akkor annak akinek átengedte, annnyal több ideje legyen a beszédre, aki pedig átengedte neki, annak annyival kevesebb. Ahány órát az egyes ügyekben összesen mindegyik vádlónak joga van felhasználni a beszéd megtartására, ugyanannyi és még egyszer annyi órához legyen joga a beszéd megtartásához a vádlottnak, vagy annak, aki az ő védelmében tart beszédet.

XCIII. Aki *duumvirként* vagy *praefectusként* *Colonia Genetiva*ban az igazságszolgáltatás élén áll, és neki a *decuriók* bármikor is megparancsolják – ha a jelenlévők nagyobb része így határozott –, hogy a *colonia* határainak védelmére hívja fegyverbe a lakosokat, a betelepülteket és a *tribusba* soroltakat,¹³⁷ ezt tegye meg károsodása nélkül. Ennek a *duumvirnek*, vagy akit a *duumvir* a fegyveresek élére állít, ugyanolyan parancsnoki és büntetési joga legyen, mint amilyennel a római nép hadseregében a katonai *tribunus* rendelkezik, és ezt joga és hatalma legyen megtenni károsodása nélkül, amíg annak értelmében történik minden, ahogyan a jelenlévő *decuriók* többsége meghatározta.

CIII. Amely határvonalak és határok, amelyek *Colonia Genetiva* határai között vezetnek, vagy ott lettek meghúzva, és határárkok, amelyek azon a földön vannak, amelyet C. Caesar *dictator* és *imperator* utasítására, a *Lex Antonia*, illetve bármilyen *senatusi* határozat és néphatározat (*plebiscitum*) értelmében [a *coloniának*] juttattak és kijelöltek:¹³⁸ azokat a határvonalakat és határokat ne zárják el, semmilyen akadályt vagy építményt ne hozzanak rajtuk létre, ne is szántsanak rajtuk; és az említett árkokat se zárják le vagy temessék be, meggátolva, hogy a víz a megfelelő úton távozzon és folyjon le. Ha valaki ezzel ellenkezően cselekszik, ahányszor ezt megtette, egyenként annyiszor fizessen 1.000 *sestertius* bírságot *Colonia Genetiva Iulia* lakosainak, és ezzel a pénzzel kapcsolatban bárkinek, aki akarja, követeléshez és keresethez való joga legyen.¹³⁹

¹³⁷ Az *incolákat* illetően l. 95, 98, 126, 133; általánosan *Lex Flavia Municipalis* 94. A *contributi* valószínűleg külön kategória volt, *Urso* esetében a bennszülött lakosok néhány települését jelentette, amelyek az alapításkor egybeolvadtak *Ursóval*.

¹³⁸ Vö. 66. A szöveg szerkesztője itt nem törődött azzal, hogy megengedje a *colonia* személyesen Caesar általi alapítását; a jogforrások a következő sorrendben keletkezettek: *senatusi* rendeletek, *plebiscitumok*, *Lex Antonia*, Caesar. A *senatusi* rendeletek és a *plebiscitumok* feltehetőleg korábbi intézkedések, amelyekben általánosan történik utalás a *coloniákra*; megjegyzendő, hogy a bevett alapítási eljárás a középső köztársaságkorban egy *senatusi* határozat és néha egy *plebiscitum* volt.

¹³⁹ A *caput* a *Lex Iulia agrariából* lett átvéve, kisebb változtatásokkal.

CV. Ha valaki a *decuriók* közül bárkit a helyére¹⁴⁰ méltatlannak és a *decuriói* rendre is méltatlannak mond¹⁴¹ – kivéve, ha felszabadított¹⁴² – és a *duumvir* méltatlannak mondja, hogy ebben az ügyben tartson tárgyalást, akkor a *duumvir*, akihez ebben az ügyben fordul, tartson tárgyalást és mondjon ítéletet. Az a *decurio*, akit így elítéltek, a továbbiakban ne legyen *decurio*, a *decuriótanácsban* ne szavazzon, ne pályázzon *duumviri* vagy *aedilisi* tisztségre, egy *duumvir* se engedje, hogy a választásokon induljon, se *duumvirként*, se *aedilisként* ne hirdesse őt ki, és ne is engedje meg a kihirdetését.¹⁴³

CVI. Aki *Colonia Genetiva* lakosa, amelyet C. Caesar *dictator* parancsára alapítottak, ne szervezzen törvénytelen gyűlést, összejövetelt, vagy szövetséget...¹⁴⁴

[A következő tizenhat *caput*ből csak töredékek maradtak fenn, amelyek tartalmát – más városi törvényekkel való összevetés alapján – csak hozzávetőlegesen lehet megállapítani, és azt sem minden töredék esetén.]

A 109. *caput* esetében felmerült, hogy az árvák (*pupillus*) gyámságával foglalkozik (*tutoris datio*, vö. *Lex Flavia Municipalis* 29), de ez nem bizonyítható be kétségbevonhatatlanul.

A 6. és 7. számú töredékek (szintén a császárkori városi törvényekkel, különösen a *Lex Flavia Municipali*sszal való párhuzam alapján következtetve) a bírói tisztség (*iudex*) kritériumaival, a bíróválasztás szabályaival foglalkozhattak.

Az 5. számú töredék a helytartó előtti megjelenésre vonatkozott (vö. *Lex Flavia Municipalis* 84, amely abból a szempontból foglalkozik a kérdéssel, hogy az igazságszolgáltatásban mekkora összeg felett kellett a helyi *magistratusok* helyett a *provincia* helytartójához fordulni).

¹⁴⁰ *Loci*: a *decuriók* rangsorában elfoglalt hely (vö. 124). Értelme az, hogy valaki szabálytalanul válhatott akár *duumvir*alisszá vagy *aedilicius*szá is.

¹⁴¹ A *caput* megelőlegezi azoknak a feltételeknek a meglétét, mint a 101; ezek egy részét megismétlik itt is. A 124. azzal az esettel foglalkozik, ha a vádló egy *decurio*.

¹⁴² Ezek a sorok meglehetősen nehezen értelmezhetőek: jelenthetik, hogy egy felszabadított is lehetett tagja az *ordónak*, vagy azt, hogy ezeknek a kizárása olyan automatikus volt, hogy nem is kellett hozzá tárgyalás. *Municipium Augustum Veiens* (Kr. u. 26) megengedi Augustus egyik felszabadítottjának, hogy az *ordóba* kerüljön. Ellenben a *Lex Flavia Municipalis* 54. szabad származást követel.

¹⁴³ A fogalmazás hasonló a *Lex Latina Tabulae Bantinae* 2–6-hoz.

¹⁴⁴ Vö. *Lex Flavia Municipalis* 74. Megjegyzendő, hogy ott csak *coetusról* van szó, „törvénytelen gyülekezésről”, amit megtiltottak, ez a *caput* viszont egyaránt említ *coetust*, *conventust* és *coniuratiót*. De a *Lex Flavia Municipalis* megengedte *sodalicia* és *collegia* működését.

A 3. számú töredék is a *Lex Flavia Municipalis* 84-hez hasonlóan kezdődik, listát adva azokról az igazságszolgáltatási esetekről, amelyek kívül esnek a helyi *magistratusok* jogkörén.

A 4. számú töredék egyetlen biztosan kivehető szava a *recusare*, ami a jogban elsősorban a *recusare iudicium* kifejezésben szokott előfordulni ("a törvényt széknel óvást tesz"), de a további rekonstrukció csak feltételezésen alapulna.

A 11. számú töredék valószínűleg a *plebiscitumokra* mint jogforrásra vonatkozhatott].

[CXXIII. ...] akkor a vádlottat a bírák ítélete alapján mentesse fel A felmentett személyt, mivel nem ítélték el *praevaricatio*¹⁴⁵ miatt, ezen törvény értelmében a vád alól az adott ügyben nyilvánítsák felmentettnek.

CXXIII. Ha *Colonia Genetiva* egyik *decurio*ja ugyanezen *colonia* egy másik *decurio*ját ezen törvény alapján alkalmatlansággal vádolja, és akit vádolt, azt ebben az ügyben ezen törvény alapján elítélteti,¹⁴⁶ akkor az, aki őt ebben az ügyben a törvény alapján megvádolta, ha akarja, szavazhasson az elítélt helyett, ezen törvény alapján, és ezt károsodása nélkül, jogosan, törvényesen és helyesen tehesse, és ezen törvény alapján annak a helyén övé legyen a *decurio*ók közötti véleménynyilvánítás és véleménykérés joga is.

CXXV.¹⁴⁷ Amely helyet a játékokon¹⁴⁸ a *decurio*knak¹⁴⁹ adtak, kijelöltek és fenntartottak, amely helyről a *decurio*knak kell a játékokat nézniük, arra a helyre senki ne üljön, ne ültessen le mást, és ne is parancsolja meg a leültetését senki-

¹⁴⁵ *Praevaricatio*: a vádló és vádlott, vagy az egyik fél jogi képviselőjének és a másik félnek az összejártszása egy per során.

¹⁴⁶ Vö. 105.

¹⁴⁷ 125–127: ezeket a *caputok*at célszerű egységes egésként felfogni. A 125. általában foglalkozik a játékokkal: gondoskodik a (római és helyi) *magistratusok*nak és a *decurio*knak járó különleges ülőhelyekről, és ezeket fenntartja a számukra (vö. 66). A 126. az ülőhelyeknek a játékok alatti általános elrendezésével foglalkozik: gondoskodik a *decurio*knak fenntartott helyek elrendezéséről. A 127. kimondottan az *orchestrán* lévő ülőhelyekkel foglalkozik, a következő csoportoknak biztosít itt helyet: (1) római és helyi *magistratusok*; (2) jelenlegi és korábbi *senatorok* és fiaik; (3) aki *Hispania Ulterior*-ban *praefectus fabrum*ként dolgozik; (4) a *decurio*ók, tágabb értelemben ők maguk és barátai (vö. 125). L. még *Lex Flavia Municipalis* 81.

¹⁴⁸ *Ludi*: itt általános értelemben mindenféle látványosság. Mind a 70–71. *caputok*, mind a *Tabula Heracleensis* 137–8 nem két, egymást kölcsönösen kizáró kategóriáról szólnak, hanem inkább egy általános kategóriáról és annak egy-egy különleges esetéről.

¹⁴⁹ A római *senatorok*nak a játékokon, gladiátorjátékokon, állatviadalokon vagy atlétikai versenyeken elfoglalt ülőhelyéről l. *Tabula Heracleensis* 137–8.

A római *senatorok*nak fenntartott ülőhelyekről először Kr. e. 194-ből találunk példát. Ez szolgált alapul a *decurio*ók hasonló kiváltságaihoz.

nek szándékos, rosszindulatú csalással, kivéve, ha (az a személy) akkor *decurio Colonia Genetivá*ban, vagy a polgárok szavazata alapján tisztséget, katonai vagy polgári hatalmat visel, vagy C. Caesar *dictator, consul* és *proconsul* parancsa nyomán rendelkezik ilyen hatalommal,¹⁵⁰ vagy aki *Colonia Genetivá*ban akkor valamilyen katonai vagy polgári hatalommal bír, vagy akiknek megadta a *decuriókat* megillető helyet *Colonia Genetiva decurió*inak határozata, amelyet a *decuriók* akkor hoztak, amikor legalább a *decuriók* fele jelen volt, mikor erről határoztak. Aki ennek ellenére szándékos és rosszindulatú csalással oda ül, vagy ennek ellenére leültet valakit, vagy szándékos és rosszindulatú csalással megparancsolja a leültetését, az minden esetben, valahányszor ilyen dologban így cselekszik, fizessen 5.000 *sestertius* bírságot *Colonia Genetiva Iulia* lakosainak, és ezzel a pénzzel kapcsolatban bármelyiküknek, aki akarja, a *duumvir* vagy a *praefectus* előtt ezen törvény alapján esküdtbírói bírászkodás mellett¹⁵¹ perhez, követeléshez és keresethez való joga és hatalma legyen.

CXXVI. A *duumvir, aedilis, praefectus*, aki *Colonia Genetiva Iuliá*ban színjátékokat rendez, vagy ha valaki más rendez *Colonia Genetiva Iuliá*ban színjátékokat, az a lakosokat és betelepülteket, vendégeket és látogatókat úgy ültesse le, úgy adjon oda, osszon és jelöljön ki nekik helyet, ahogy ebben az ügyben a helyek odaadásáról és kijelöléséről a *decuriók* határoztak és döntöttek rosszindulatú csalás nélkül – mikor legalább 50-en jelen voltak az ügy megtárgyalásánál. Amit ilyen módon a *decuriók* többsége döntött a helyek odaadásáról és kijelöléséről, az legyen törvényes és jogos ezen törvény alapján. Senki, aki a játékokat rendez, másféle módon ne ültesse le senkit, és ne parancsolja meg a leültetését, ne adjon ki helyeket és ne is parancsolja meg a kiadásukat, ne osszon ki és ne is parancsolja meg a kiosztásukat, ne jelöljön ki helyeket és ne is parancsolja meg a kijelölésüket, és ne csináljon semmi olyat, hogy másféle módon üljenek, mint ahogy a helyük ki lett adva, kiosztva és kijelölve, és szándékos, rosszindulatú csalással ne intézze úgy, hogy valaki más helyre üljön. Aki ezzel ellenkezően cselekszik, az valahányszor így cselekedett, *Colonia Genetiva Iulia* lakosainak fizessen 5.000 *sestertius* bírságot, és ezzel a pénzzel kapcsolatban bárkinek, aki akarja, a *duumvir* vagy a *praefectus* előtt ezen törvény alapján esküdtbírói bírászkodás mellett perhez, követeléshez és keresethez való joga és hatalma legyen.

¹⁵⁰ Ezek a sorok először a rendes *magistratusok*kal foglalkoznak, utána a *colonia* Caesar által kijelölt első *magistratusa*ival. Egy település első *magistratusa*ira vonatkozóan vö. *Lex Tarentina* 7–14. Caesar titulaturája óvatosan fogalmaz, minden eshetőséget megenged, vö. 66, 104, 106.

¹⁵¹ A *recuperatorokról* l. 95.

CXXVII. Aki *Colonia Genetiva Iuliában* rendezett színjátékot akar nézni, az ne üljön az *orchestrára*¹⁵² a játékok megtekintése végett, kivéve, ha a római nép *magistratusa, promagistratusa*, vagy az igazságszolgáltatás élén áll,¹⁵³ vagy aki a római nép *senatora* volt, van, vagy lesz; vagy a római nép *senatorának* fia volt, van, vagy lesz;¹⁵⁴ illetve azon tisztségviselőnél tölti be a *praefectus fabrumi* tisztséget, aki *Hispania Ulterior* tartományt vagy *Baeticát*¹⁵⁵ kormányozza, illetve birtokolja; és akiknek ezen törvény értelmében a *decuriók* határozatának megfelelően a *decuriók* helyén kell ülniük. Tehát a fentebb leírtakon kívül ne üljön senki az *orchestrára* a játékok megtekintése végett, és a római nép *magistratusa, promagistratusa*, vagy az igazságszolgáltatás élén álló személy, ahogy azt helyesnek látja, ne vigyen oda senkit,¹⁵⁶ ne ültessen le senkit, ne hagyjon senkit leülni rosszindulatú csalással.¹⁵⁷

CXXVIII. *Colonia Genetiva Iulia* minden *duumvire, aedilise* és *praefectusa*¹⁵⁸ a hivatali éve alatt, tisztség- és hatalomviselése idején¹⁵⁹ rendezze el és gondoskodjon róla, amennyire lehet, ahogyan helyesnek látja és rosszindulatú család nélkül intézve, hogy a szent helyek, templomok, és szentélyek élére előljárók legyenek kinevezve az ő hivatali évében, ahogyan azt a *decuriók* meghatározták, és ők a *decuriók* határozatának megfelelően¹⁶⁰ az adott évben gondoskodjanak *circusi* játékokról, áldozatokról és *pulvinariumokról*;¹⁶¹ és (gondoskodjanak arról is, hogy) minden úgy legyen, ahogyan ezekről a dolgokról, vagyis

¹⁵² *In orchestram*: a görög színházban az *orchestra* volt a kar és a színészek közös tartózkodó helye. A rómaiaknál azonban az *orchestra*, minthogy a kar nem játszott benne, elvesztette azt a rendeltetést, mellyel a görög színházban bírt. Itt állították föl a *senatorok* üléseit.

¹⁵³ *Quive*: nem a helytartó segédeire vonatkozik, hanem a *duumvirre* vagy a *praefectusra*.

¹⁵⁴ A *senatorok* fiainak említése könnyen érthető, ha a késő köztársaságkor háttérében vizsgáljuk: ekkor ugyanis egyes kiváltságok a *magistratusok* özvegyeire és lányaira is kiterjedtek.

¹⁵⁵ Ez biztosan későbbi betoldás, ui. *Baetica* tartomány Kr. e. 44-ben még nem létezett, bővebben l. a Bevezetőt.

¹⁵⁶ Ez a rész a hatalommal való visszaélést hivatott meggátolni.

¹⁵⁷ A végéről lemaradt a törvény megszegésének büntetése, vö. *Lex Flavia Municipalis* 61.

¹⁵⁸ A 128–131-es *caputok* az összes *magistratura* vonatkozó szabályokat fogalmaznak meg.

¹⁵⁹ Vö. 125.

¹⁶⁰ Ez a szöveg részben megfelel a 64. általános előírásainak.

¹⁶¹ *Pulvinar*: tulajdonképp nagy terjedelmű vánkos, főleg az a párna, melyre az isteneket fektették ünnepi lakomán vagy mikor a *circusba* vitték őket.

az előljárók megválasztásáról, a *circusi* játékok szervezéséről, az áldozásokról való gondoskodásról és az áldozatok bemutatásáról a *decuriók* döntöttek és határoztak. Amit a fentebb leírt dolgokról a *decuriók* döntöttek és határoztak, az legyen törvényes és jogos, és azok, akikre ezek a feladatok tartoznak, rosszindulatú csalás nélkül tegyék meg, amit kinek-kinek a törvény értelmében végre kell hajtania. Aki ezzel ellenkezően cselekszik, valahányszor így cselekszik, fizessen 10.000 *sestertius* bírságot *Colonia Genetiva Iulia* lakóinak, és ezzel a pénzzel kapcsolatban bárkinek, aki akarja, ezen törvény értelmében a *duumvir* vagy a *praefectus* előtt esküdtbírói bíraskodás mellett perhez, követeléshez és keresethez való joga és hatalma legyen.

CXXIX. *Colonia Genetiva Iulia* minden *duumvire*, *aedilise*, *praefectusa* és *decuriója* engedelmeskedjen a *decuriók* határozatainak és hajtsa végre azokat szorgalmasan, minden rossz szándék nélkül, és gondoskodjon róla, hogy amit kinek-kinek meg kell tennie, vagy végre kell hajtania a *decuriók* határozata értelmében, azt minden rossz szándék nélkül tegye meg és hajtsa végre, ahogy azt helyesnek látják. Aki nem cselekszik így, vagy szándékos, rosszindulatú csalással ezzel ellenkezően cselekszik, az minden esetben fizessen 10.000 *sestertius* *Colonia Genetiva Iulia* lakosainak bírságként, és ezzel a pénzzel kapcsolatban bárkinek, aki akarja, ezen törvény értelmében a *duumvir* vagy a *praefectus* előtt esküdtbírói bíraskodás mellett perhez, követeléshez és keresethez való joga és hatalma legyen.

CXXX. *Colonia Genetiva Iulia* egyetlen *duumvire aedilise*, vagy *praefectusa* se terjessze *Colonia Genetiva decuriói* elé, a *decuriók* tanácsát se hívja össze azal kapcsolatban, és ne eszközöljön ki *decuriói* határozatot, és arról a dologról az archívumba se jegyezzen föl semmit, és ne is jegyeztessen föl semmit, és egy *decurio* se tegyen javaslatot olyan dologról, amely arra az ügyre vonatkozik, és ne írjon *decuriói* határozatot, ne jegyezze fel az archívumba, és ne is jegyeztesse fel, hogy a római nép valamely *senatorát*, vagy a *senator* fiát *Colonia Genetiva patromusává* fogadják és emeljék, csak ha erről a *decuriók* háromnegyede szavaz így táblákkal, és arról az emberről, akivel kapcsolatban felterjesztés történt, és akivel kapcsolatban tanácskoznak, *decuriói* határozatot hoztak, és ő *Italiában* tartózkodik magánszemélyként, hivatalos hatalom nélkül, mikor erről tárgyalnak. Aki ennek ellenére a *decuriók* elé terjeszti, *decuriói* határozatot hozat erről, vagy kieszközli, hogy ilyen határozatot hozzanak, vagy az archívumba felvezeti, illetve felvezetteti, vagy aki a *decuriók* előtt ilyen értelmű javaslatot tesz, vagy ilyen *decuriói* határozatot ír le, illetve az archívumba feljegyez vagy a feljegyzéséről gondoskodik, az egyenként, valahányszor így cselekedett, annyszor 10.000 *sestertius* bírságot fizessen *Colonia Genetiva Iulia* lakosainak, és ezzel a pénzzel kapcsolatban bárkinek, aki akarja,

ezen törvény értelmében a *duumvir*, az *interrex*¹⁶² vagy a *praefectus* előtt esküdtbírói bíraskodás mellett perhez, követeléshez és keresethez való joga legyen.

CXXXI. *Colonia Genetiva Iulia* egyetlen *duumvire*, *aedilise*, vagy *praefectusa* se terjessze *Colonia Genetiva decuriói* elé, és a *decuriók* tanácsát se hívja össze azzal kapcsolatban, és ne eszközöjön ki *decuriói* határozatot, és arról a dologról az archívumba se jegyezzen föl semmit, és ne is jegyeztessen föl semmit; és egy *decurio* se tegyen javaslatot olyan dologról, amely arra az ügyre vonatkozik, és ne írjon *decuriói* határozatot, ne jegyezze fel az archívumba, és ne is jegyeztesse fel, hogy a római nép valamely *senatorát*, vagy a *senator* fiát *Colonia Genetiva* vendégbarátjává (*hospes*) fogadják, vendégbaráti megállapodást kössenek vele és vendégbaráti táblát kapjon, csak ha erről a *decuriók* nagyobb része szavaz így táblákkal, és arról az emberről, akivel kapcsolatban felterjesztés van és akivel kapcsolatban tanácskoznak, *decuriói* határozatot hoztak, és *Italiában* tartózkodik magánszemélyként, hivatalos hatalom nélkül, mikor erről tárgyalnak. Aki ennek ellenére a *decuriók* elé terjeszti, *decuriói* határozatot hozat erről, vagy kieszközli, hogy ilyet hozzanak, vagy aki a *decuriók* előtt ilyen értelmű javaslatot tesz, vagy ilyen *decuriói* határozatot ír le, illetve az archívumba feljegyez vagy a feljegyzéséről gondoskodik, az egyenként, valahányszor így cselekedett, annyiszor 10.000 *sestertius* bírságot fizessen *Colonia Genetiva Iulia* lakosainak, és ezzel a pénzzel kapcsolatban bárkinek, aki akarja, ezen törvény értelmében a *duumvir* vagy a *praefectus* előtt esküdtbírói bíraskodás mellett perhez, követeléshez és keresethez való joga és hatalma legyen.

CXXXII. *Colonia Genetiva Iuliában* ezen törvény hatályba lépése után senki, aki tisztségre pályázik, vagy arra jelölve van, a tisztség elnyerése céljából azon év során, míg a tisztségre jelölve van, a tisztség elnyerése céljából ne rendezzen lakomát, ne hívjon a lakomára vendéget, ne szervezzen összejövetelt és ne is intézze úgy szándékos és rosszindulatú csalással, hogy valaki az ő megválasztása céljából lakomát rendezzen vagy lakomára vendéget hívjon; kivéve azt az esetet, hogy a hivatalra pályázó az év során, míg a hivatalra pályázik, minden nap, ha akar, rosszindulatú csalás nélkül tarthat egy kilenc fős lakomát.¹⁶³ Továbbá a hivatalra pályázó ne adjon és ajándékozzon se adományt, se ajándékot a megválasztása érdekében szándékos és rosszindulatú csalással. To-

¹⁶² Pontosán nem magyarázható, esetleg különleges esetekben vallási összefüggésben alkalmazott eseti tisztség, vagy pedig a kerettörvény ide nem illő kifejezése maradt a szövegben.

¹⁶³ *Homines novem*: egy átlagos római vacsorázó társaság létszáma.

vábbá más megválasztása céljából ne tartson senki lakomát, hívjon lakomára vendéget; senki ne tartson összejövotelt, ne adjon, adományozzon, vagy ajándékozzon bármilyen adományt, vagy ajándékot más megválasztása érdekében, szándékos és rosszindulatú csalással senkinek. Aki ezzel ellenkezően cselekszik, az fizessen 5.000 *sestertius* bírságot *Colonia Genetiva Iulia* lakosainak, és ezzel a pénzzel kapcsolatban bárkinek, aki akarja, ezen törvény értelmében a *duumvir* vagy a *praefectus* előtt esküdtbírói bíraskodás mellett perhez, követeléshez és keresethez való joga és hatalma legyen.

CXXXIII. Akik *Colonia Genetiva Iulia* lakosai, azoknak a feleségei, akik ezen törvény szerint *Colonia Genetiva Iulia*-ban élnek, *Colonia Genetiva Iulia* törvényeinek és jogának engedelmeskedjenek, és mindazon ügyben élvezzék azokat a jogokat, amelyek ebben a törvényben le vannak írva, rosszindulatú csalás nélkül.

CXXXIV. Ezen törvény megszületése után *Colonia Genetiva Iulia* egyetlen *duumvire*, *aedilise*, vagy *praefectusa* se terjessze *Colonia Genetiva decuriói* elé, és a *decuriók* tanácsát se hívja össze azzal kapcsolatban, és ne eszközöjön ki *decuriói* határozatot, és arról a dologról az archívumba se jegyezzen föl semmit, és ne is jegyeztessen föl semmit; és egy *decurio* se tegyen javaslatot olyan dologról, amely arra az ügyre vonatkozik, és ne írjon *decuriói* határozatot, ne jegyezze fel az archívumba, és ne is jegyeztesse fel, hogy valakinek bármennyi közpénzt vagy egyebet adjanak, vagy juttassanak tisztségviselésért, játékok rendezéséért, vagy ezeknek megígéréseért, vagy szobor adásáért, illetve állításáért...¹⁶⁴

¹⁶⁴ A szöveg (a 70–71. *caputok* mintájára) valószínűleg kivétellel folytatódott.

A LEX URSONENSIS

CAPUTJAINAK TARTALMI ÖSSZEFOGLALÁSA

13. A *duumvirek* hivatalba lépése
14. A *decuriók* és az egyéb lakosok háza
15. A *colonia curiái*
16. A lakosok *curiába* sorolása
17. A *decuriók* közé való felvétel
18. A *duumvirek* és *aedilisek* választása
19. Népgyűlések
[...]
61. *Manus iniectio*
62. A *duumvireknek* és *aediliseknek* járó hivatali személyzet
63. A *duumvirek* személyzetének járó fizetés
64. Az ünnepek rendje
65. A közpénzek felhasználása
66. A *pontifexek* és az *augurok*
67. Új *pontifex* vagy *augur* választása
68. A *pontifexek* és az *augurok* választásának lebonyolítása
69. *Redemptorok*
70. A *duumvirek* által rendezett játékok
71. Az *aedilisek* által rendezett játékok
72. A templomoknak felajánlott adományok
73. Sírok
74. Halottégető helyek
75. Az épületek lerombolása
76. Fazék- és téglagyártó műhelyek
77. Utak, árkok és csatornák építése
78. Köz- és gyalogutak
79. Vizek
80. Közfeladatok
81. A *scribák* esküje
82. A közös földek, erdők, épületek
91. Az épületet nem birtokló *decuriók*, *augurok* és *pontifexek*
92. Követek küldése
93. Tisztviselők sikkasztása ellen
94. A tisztviselők igazságszolgáltatási joga
95. A bírósági tárgyalások lebonyolítása
96. A *decuriók* által előterjesztett indítványok

97. A *patronusság*
98. Az építkezések
99. A víz bevezetése
100. A víz elvezetése
101. A tisztviselők választása
102. A vizsgálatok és tárgyalások időbeosztása
103. A hadba hívás
104. A határok és keresztutak
105. A *decuriotanácsból* való kizárás
106. A gyűlések, összejövetelek, szövetségek betiltása
[...]
123. [*Praevaricatió*val kapcsolatos perek]
124. A *decuriotanácsból* kizárt tag helyébe lépés
125. A *decuriók* helye a játékokon
126. A színházi játékok
127. A játékok alatti ülésrend
128. A templomok előjárói
129. A *decuriók* határozatainak végrehajtása
130. *Patronusszá* tétel
131. *Hospesszé* tétel
132. A *magistratusra* való pályázás
133. A *colonia* lakosainak feleségei
134. Megvesztegetés

Summary

With the translations in this volume, each of the four largest fragments of the Roman municipal laws is readable in Hungarian: the *Lex Tarentina*¹⁶⁵ and the so-called *Lex Flavia Municipalis*¹⁶⁶ are now completed by the *Tabula Heracleensis* and the *Lex Ursonensis*. The *Lex Ursonensis* alias the *Lex Coloniae Genetivae Iuliae* was the proper charter of the town of *Urso*, while the *Tabula Heracleensis* contains regulations for *Rome* only on the one hand, and for miscellaneous types of Roman domiciliations on the other hand, therefore in spite of their adjacent dates they represent different characters. The first one regulates the administration of a particular town for example by defining the exact payment of the *apparitores*, while the chapter 73 of the *Lex Flavia Municipalis* provides only general guidelines. The latter describes even the name of the head-magistrates of the various towns indefinitely [*Ilvir(ei), Illvir(ei) erunt aliove quo nomine mag(istratum) potestatemve ... habebunt*].

It is noteworthy that these four laws originate from two areas, i. e. from South Spain and South Italy only. The fact that during the last twenty-five years lots of legal documents came to light (especially in Spain) make us hope that this sequence will be continued.

The primary aim of this work is to publish the translations with brief introductions and commentaries.

¹⁶⁵ BORHY, L. (ed.): *Római történelem. Szöveggyűjtemény*. Budapest 1998, 294–295, translated by B. Adamik.

¹⁶⁶ ILLÉS, I. Á. (trans.): *A Lex Imitana (egy Flavius-kori municipium törvénye)*. Szeged 2007.